

۱۵۲۴۳۲۱

آیین دادرسی کیفری جرایم رایانه‌ای و مخابراتی

علیرضا درریان
قاضی دادگستری

عنوان قراردادی	ایران. قوانین و احکام - Iran. Laws, etc
عنوان و نام‌پدیدآور	آیین دادرسی کیفری جرایم رایانه‌ای و مخابراتی / علیرضا نوریان
مشخصات نشر	تهران: نشر میزان، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	۲۰۸ ص.
شابک	978-964-511-918-6
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا	
یادداشت	کتابنامه
موضوع	جرایم کامپیوتری -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	Computer Crimes -- Law and legislation -- Iran
موضوع	آیین دادرسی جزایی -- ایران
موضوع	Criminal procedure -- Iran
موضوع	حقوق جزا -- ایران
موضوع	Criminal law -- Iran
موضوع	نوریان، علیرضا، ۱۳۶۸ -
رده‌بندی < خره	۱۳۹۶ ۹۱۳۹۶/۵۵۰۹۹۳۴/۸۰ KMH
رده‌بندی دیگری	۳۴۳/۵۵۰۹۹۳۴
شماره کتابشناختی	۴۸۸۰۶

هرگونه تکثیر (اعم از چاپ، فای، الکترونیکی و...) از این اثر بدون اخذ مجوز از ناشر خلاف حقوق ناشر بوده و پیگرد قانونی دارد.
لطفاً در صورت مشاهده، موارد را به شماره تلفن‌های ذیل اطلاع دهید.

۱۱۱۹

نشر میزان

آیین دادرسی کیفری

جرایم رایانه‌ای و مخابراتی

علیرضا نوریان

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶

قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

شماره: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۱-۹۱۸-۶

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعد از چهارراه سهروردی، خ کاووسی‌فر، کوچه نکبسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۴۹۱۳۱

فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخررازی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۴۶۷۷۷۰

واحد پخش و فروش: خیابان سمیه، بین مفتاح و فرصت، پلاک ۱۰۴، تلفن ۸۸۳۴۹۵۲۹-۳۱

پست الکترونیکی: mizannasher@yahoo.com وب سایت: www.mizan-law.ir

فهرست مطالب

مقدمه	۱۱

فصل اول: کلیات

مبحث اول: ایضاح مفاهیم و اصطلاحات (ترمینولوژی).....	۱۶
بند اول: فضای مجاری	۱۶
بند دوم: جرم رایانه‌ای و منابع برابر	۱۸
بند سوم: داده رایانه‌ای	۲۰
بند چهارم: ادله الکترونیکی	۲۱
مبحث دوم: تبیین ضرورت و هدف آیین دادرسی کیفری - جرایم رایانه‌ای و مخابراتی	۲۴
گفتار اول: ضرورت آیین دادرسی کیفری جرایم رایانه‌ای و مخابراتی	۲۴
گفتار دوم: هدف آیین دادرسی کیفری جرایم رایانه‌ای و مخابراتی	۲۷

فصل دوم: صلاحیت در جرایم رایانه‌ای و مخابراتی

مبحث اول: مفهوم، انواع و رویکردها در صلاحیت	۳۴
گفتار اول: شناسایی مفهوم صلاحیت و اقسام آن	۳۴
بند اول: مفهوم صلاحیت	۳۴
بند دوم: صلاحیت کیفری و اقسام آن	۳۵
گفتار دوم: رویکردهای مبتنی بر قواعد سستی صلاحیت	۳۷
بند اول: صلاحیت سرزمینی	۳۸
بند دوم: صلاحیت فراسرزمینی	۴۰

- الف) صلاحیت شخصی ۴۰
- ب) صلاحیت واقعی ۴۲
- پ) صلاحیت جهانی ۴۳
- مبحث دوم: صلاحیت کیفری مراجع قضایی در جرایم فضای مجازی ۴۳
- گفتار اول: بایسته‌های قانون‌گذاری مربوط به صلاحیت در رسیدگی به جرایم رایانه‌ای و مخابراتی ۴۳
- گفتار دوم: ضوابط تعیین محل ارتکاب جرم در فضای مجازی ۴۸
- بند اول: ضابطه محل استقرار سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی ۴۹
- بند دوم: ضابطه وب‌سایت به عنوان محل ارتکاب جرم ۵۱
- بند سوم: ضابطه سامانه قضایی دولت تهدید شده ۵۴
- بند چهارم: ضابطه کششگر رایانه‌ای منفعل (بزه‌دیده) ۵۶
- گفتار سوم: تدارک صلاحیت در رسیدگی به جرایم رایانه‌ای و مخابراتی ۶۱

فصل سوم: گردآوری ادله الکترونیکی (غیرحضوری) ادله الکترونیکی

- مبحث اول: شیوه‌های گردآوری شبکه‌های الکترونیکی ۶۹
- گفتار اول: نگهداری داده‌ها ۶۹
- بند اول: انواع خدمات اینترنتی ۷۱
- الف) خدمات دسترسی و انتقال اطلاعات ۷۲
- ۱- خدمات انباشت (ذخیره) موقت اطلاعات ۷۳
- ۲- خدمات هادی ۷۳
- ۳- موتورهای جستجو ۷۳
- ب) خدمات میزبانی (ذخیره اطلاعات) ۷۴
- پ) خدمات تبادل خصوصی اطلاعات ۷۵
- ت) خدمات ثبت نام دامنه ۷۵
- بند دوم: شناسایی ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی و تکالیف آن‌ها ۷۶
- الف) شناسایی ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی ۷۹
- ۱- تأمین‌کنندگان دسترسی به اینترنت ۸۰

فهرست مطالب □ ۷

۸۱	۲- توزیع کنندگان دسترسی به اینترنت
۸۱	۳- عرضه کنندگان دسترسی به اینترنت
۸۱	۳-۱ عرضه کنندگان غیر حضوری
۸۲	۳-۲ عرضه کنندگان حضوری (کافی نت ها)
۸۲	ب) شناسایی ارایه دهندگان خدمات میزبانی
۸۳	بند سوم: تکالیف ارایه دهندگان خدمات
۸۴	ا) ارایه دهندگان خدمات دسترسی
۸۷	ب) ارایه دهندگان خدمات میزبانی
۸۹	گفتار دوم: شنود، تواف، ارتباطات رایانه ای و مخابراتی
۹۲	بند اول: اسامی شرکت ها
۹۳	الف) شنود
۹۴	ب) شنود غیرمجاز
۹۶	بند دوم: تبیین کارکرد شنود
۹۷	الف) شنود و فرآیند پی جویی
۱۰۰	ب) شنود و کارآیی قانون
۱۰۲	مبحث دوم: شناسایی ادله الکترونیکی موضوع گردآوری مدارک
۱۰۴	گفتار اول: ادله الکترونیکی موضوع نگهداری داده ها
۱۰۵	بند اول: داده ترافیک
۱۰۷	بند دوم: اطلاعات کاربران
۱۱۱	گفتار دوم: ادله الکترونیکی موضوع شنود
۱۱۲	بند اول: محتوای در حال انتقال ارتباطات غیر عمومی
۱۱۲	۱- گپ اینترنتی
۱۱۳	۲- تلفن اینترنتی (آوانت)
۱۱۳	بند دوم: محتوای ارتباطات غیر عمومی ذخیره شده
۱۱۳	۱- پیام نگار (ایمیل)
۱۱۶	۲- پیام کوتاه
۱۱۹	مبحث سوم: ارائه داده ها

فصل چهارم: گردآوری حضوری ادله الکترونیکی

- مبحث اول: شیوه‌های گردآوری حضوری ادله الکترونیکی ۱۲۷
- گفتار اول: تفتیش و توقیف داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی ۱۲۷
- بند اول: ضوابط مشترک تفتیش و توقیف داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی ۱۲۹
- الف) اقدامات قبل از حضور در صحنه جرم رایانه‌ای ۱۲۹
- ۱- دستور تفتیش و توقیف ۱۳۱
- ۲- هزینه‌های تفتیش و توقیف ۱۳۵
- ۳- مکان تفتیش یا توقیف ۱۳۷
- ب) اقدامات پس از حضور در صحنه جرم رایانه‌ای ۱۳۸
- ۱- تیدات فنی در صحنه جرم رایانه‌ای ۱۳۹
- ۲- اخذ گزارش دامنه تحقیق ۱۴۲
- ۳- نوع و سراینده داده‌های مورد تفتیش و توقیف ۱۴۴
- پ) تعیین تکلیف اشیای تفتیف شده ۱۴۵
- بند دوم: ضوابط خاص تفتیش و توقیف داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی ۱۴۷
- الف) اقدامات موضوع تفتیش ۱۴۷
- ب) اقدامات موضوع توقیف ۱۴۹
- ۱- توقیف داده‌ها ۱۵۱
- ۲- توقیف سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی ۱۵۴
- گفتار دوم: حفظ فوری داده‌ها ۱۵۶
- بند اول: حفظ فوری داده‌های رایانه‌ای ذخیره شده ۱۵۶
- بند دوم: حفظ فوری و افشای جزئی داده ترافیک ۱۶۲
- مبحث دوم: شناسایی ادله الکترونیکی موضوع گردآوری حضوری ۱۶۳
- گفتار اول: داده‌های رایانه‌ای ۱۶۶
- بند اول: شناسایی داده‌های مجرمانه ۱۶۶
- بند دوم: ادله موجود در سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی ۱۶۸

فهرست مطالب □ ۹

۱۶۹.....	الف) شناسایی کاربر اینترنتی.....
۱۷۰.....	ب) منابع ادله الکترونیکی در سامانه کاربر.....
۱۷۳.....	گفتار دوم: سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی.....
۱۷۳.....	بند اول: سامانه رایانه‌ای.....
۱۷۳.....	بند دوم: سامانه مخابراتی.....
۱۷۸.....	نتیجه‌گیری و پیشنهادات.....
۱۸۳.....	پیوست‌ها.....
۱۹۹.....	فهرست منابع.....
۱۹۹.....	الف) منابع فارسی.....
۱۹۹.....	الف - ۱) کتاب‌ها.....
۲۰۲.....	الف - ۲) مقالات.....
۲۰۴.....	ب) منابع فرانسوی.....
۲۰۴.....	ب - ۱) کتاب‌ها.....
۲۰۵.....	ب - ۲) مقالات.....
۲۰۵.....	ب - ۳) پایان نامه‌ها.....
۲۰۵.....	پ) منابع انگلیسی.....
۲۰۵.....	پ - ۱) کتاب‌ها.....
۲۰۶.....	پ - ۲) مقالات.....

مقدمه

کتاب حاضر به گونه‌ای طراحی و تدوین شده است که علاقه‌مندان حقوق شکلی جرایم رایانه‌ای و مخابراتی، در هر سطح بتوانند از آن بهره‌گیرند. آن‌ها که شناخت اندکی از این حوزه دارند، این کتاب را ابزاری سودمند برای یادگیری مسائل شکلی می‌یابند، و برای آن‌ها به این حوزه تسلط کافی دارند، این اثر مرجعی است کارآمد برای بررسی دانش‌ها و آشنایی با بهره‌گیری از آثار و پژوهش‌های سودمند دیگر اندیشه‌وران و حقوقدانان. و مجموعه منابع خارجی زبان، به ویژه کتاب‌ها و رساله‌های فرانسوی، که در فرصت حضور سودمند در دانشگاه پوآتیه (فرانسه) بدان‌ها دسترسی یافتیم، در یک جلد و بر مبنای بخش دهم از قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ خورشیدی با اصلاحات و الحاقات بعد از آن تنظیم گردیده است.

در فصل نخست، اطلاعاتی چون ضرورت آیین دادرسی کیفری مستقل برای جرایم رایانه‌ای و مخابراتی، آشنایی با اصطلاحات این حوزه، و اطلاعات مقدماتی یا مفاهیم پایه که دانستن آن‌ها برای خواننده الزامی است، شرح داده شده است. سپس مطالب کتاب بر اساس ترتیب مندرج در فصل دهم قانون آیین دادرسی کیفری، فصل‌بندی و به گونه‌ای عرضه شده است که خواننده به آسانی نکته موردنظر خود را بیابد. در مواردی که قواعد شکلی دیگر کشورها، حاوی مواد مهمی بوده است، برای درک دقیق‌تر قواعد کشورمان، مورد استناد قرار گرفته‌اند. همچنین مثال‌هایی از آراء دادگاه‌ها و رویه‌های محاکم نیز به فراخور قواعد، ذکر گردیده‌اند. دو فصل پایانی کتاب، به شیوه‌های گردآوری ادله الکترونیکی اختصاص یافته است؛ نکاتی چون «اختیارات مقامات قضایی در امر تحقیق»، «نکات فنی لازم الرعایه برای تفتیش و توقیف داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی». و سرانجام، نتیجه‌گیری، در پایان کتاب آمده است.

از آقای دکتر محمد مهدی ساقیان، عضو هیات علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی تهران، و آقایان فرشید مقیمیان بروجنی و احسان سلیمی، پژوهشگران دوره

دکتری حقوق، بسیار سپاسگزارم. امیرحسین جلالی فراهانی را نیز به جهت حمایت‌هایش می‌ستایم. هم‌چنین مراتب تشکر بی‌شائبه خود از جناب آقای دکتر عباس شیری، مدیر محترم بنیاد حقوقی میزان را اعلام و برای ایشان موفقیت‌های روزافزون آرزومندم. با امید آن که با بهره‌مندی از رهنمودهای عالمانه و دلسوزانه صاحبان نظر بتوانم کاستی‌ها را برطرف نمایم.

علیرضا نوریان

بهار ۱۳۹۶